

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Hoboj

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

METODIKA HRY NA HOBOJ SE ZAMĚŘENÍM NA ŽÁKY ZUŠ

Bc. Veronika Nevrlá, DiS.

Vedoucí práce: MgA. Liběna Séquardtová

Oponent práce: MgA. Jana Brožková

Datum obhajoby:

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2021

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of music

Oboe

BACHEROL ´ S THESIS

**METHODOLOGY OF PLAYING OBOE WITH FOCUS ON
STUDENTS OF ELEMENTARY SCHOOL OF ART**

Bc. Veronika Nevrlá, DiS.

Thesis advisor: /Supervisor/: MgA. Liběna Séquardtová

Thesis opponent: /Examiner/: MgA. Jana Brožková

Date of thesis defense:

Academic title granted: BcA.

Prague, 2021

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Metodika hry na hoboj se zaměřením na žáky ZUŠ

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá začátky hry na hoboj. Při psaní této práce jsem se inspirovala dostupnými publikacemi a především svými zkušenostmi a postupy při výuce žáků na Základní umělecké škole v Litvínově.

Práce se zabývá historií a vývojem vybraného nástroje, detailně jsou pak popsány jeho části a v neposlední řadě základní metodické postupy. Práci doplňují praktická cvičení, souhrn častých chyb žáků při hře na hoboj a doporučené kroky k jejich následnému odstranění. V závěru bakalářské práce popisují samotnou ukázkovou hodinu se žáky základní umělecké školy.

Cílem je vytvoření metodiky hry na hoboj pro začátečníky - především pro žáky, kteří již mají odpovídající věk a zkušenosti ze hry (nejen) na dechový nástroj - která bude inspirací pedagogům i jejich žákům.

Abstract

The Bachelor thesis (further referred as BT or the thesis) deals with an initiation to playing an oboe. While writing this BT I was inspired by available publications, but even more by my experience and by approaches of teaching my pupils at the Elementary School of Arts in Litvínov, Czech Republic.

The thesis includes an overview of the history and the development of this musical instrument. I described it's parts in detail and furthermore the basic methodological procedures of playing an oboe. Even more the thesis is complemented by samples of practical exercises and by a summary of typical pupil's mistakes of playing an oboe and by recommended steps to eliminate these

mistakes. At the end of the BT I described a sample lesson with the pupils of the Elementary School of Arts itself.

The aim of the thesis is to create a methodological approach to play an oboe for beginners - especially for pupils with an appropriate age and experience with playing a wind musical instrument - which will be an inspiration for teachers and theirs students.

Obsah

1	Úvod	10
2	Historie hoboje	12
2.1	Vznik předchůdců hoboje	12
2.2	Starověk.....	12
2.3	Středověk.....	13
2.4	Novověk	14
3	Popis dnešního hoboje.....	16
3.1	Hobojový strojek	17
4	Metodika hry na hoboj.....	20
4.1	Předpoklady pro hru na hoboj	20
4.2	Dýchání.....	20
4.2.1	Správné vedení dechu pomocí dechových cvičení	22
4.3	Držení těla – postoj při hře na hoboj	25
4.3.1	Časté chyby v postoji	26
4.4	Držení nástroje.....	27
4.4.1	Nesprávné držení nástroje.....	28
4.5	Držení strojku – nátisk	30
4.5.1	Defektní nátisk	31
4.6	Tvorba tónu	31
4.6.1	Nátisk a tvorba tónů	32
5	Ukázková hodina v ZUŠ.....	34
6	Závěr	39
7	Seznam použité literatury	40

Seznam příloh

Seznam použitého označování a zkratk

ABS - Akrylonitril Butadien Styren

ČSR - Československá republika

FOK - Film – Opera - Koncert

NIDV - Národní institut pro další vzdělávání

ZUŠ - Základní umělecká škola

1 Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala z několika důvodů. Prvním z nich je stávající nabídka dostupných materiálů v oblasti metodiky hry na hoboj. Při hledání literatury vydané ve 21. století jsem našla pouze jednu publikaci, která se danou problematikou zabývá. Publikace navíc vznikla sloučením výňatků z několika bakalářských prací studentů Janáčkovy akademie múzických umění. Nedostatek literatury je dle mého názoru způsoben malým zájmem o nástroj jako takový, a to především vzhledem k fyzické náročnosti a vysokým pořizovacím nákladům. Situace se však zlepšuje např. díky organizaci Český spolek dvouplátkových nástrojů.

Hlavním důvodem pro výběr tématu je současné povolání pedagoga se zaměřením na dřevěné dechové nástroje, konkrétně hoboj a zobcovou flétnu ve dvou severočeských základních uměleckých školách. Správnými začátky hry na hoboj se zabývám třetím rokem. Při samotné hře na hoboj je důležité věnovat se více faktorům. Mezi tyto činitele patří správné vedení dechu, držení těla (postoj), strojku (nátisk), tvorba tónu a v neposlední řadě držení nástroje samotného. Se svými žáky hledáme způsoby a metody upevnění a zdokonalení veškerých hledisek. Právě faktory jsou pro téma bakalářské práce stěžejní. Dalším důvodem výběru tématu je má účast na vzdělávacích programech pořádaných Národním institutem pro další vzdělávání (NIDV). NIDV je přímo řízená organizace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, která zajišťuje profesní rozvoj pedagogických pracovníků škol a školských zařízení.

Cílem této práce je vytvoření metodiky hry na hoboj se zaměřením na žáky ZUŠ. Tato práce může být inspirací nejen pro žáky, ale také pro jejich pedagogy.

K naplnění cíle bakalářské práce budu spolupracovat se svými žáky vedenými pod Základní uměleckou školou v Litvínově. Radost ze hry samotné a pokroku žáků považuji za zásadní pro výsledky práce.

2 Historie hoboje

2.1 Vznik předchůdců hoboje

„Hoboj patří mezi nejstarší hudební nástroje světa. Jeho původ se klade do Indie, kde vznikl přibližně ve 12. století před n. l. Tehdy to byl dřevěný dechový nástroj, jehož vzduchový sloupec byl rozechvíván dvěma třtinovými plátky (předchůdcem dnešního strojku). Říkalo se mu OTU. Původně tento nástroj neměl zvukové otvory, teprve vývoj jej jimi obdařil. V Indii vznikly další, hoboji podobné nástroje nagasaran, bilancojel, turti, karnara, matalan a tal. Také Birmani a Mongolové měli nástroje podobné hoboji. V Japonsku měli již hoboje s otvory, nazvané tjo. V Siamu se používalo nástroje pi-chanai a v Malajsku sraoni. V Číně se tento nástroj jmenoval heang-teih nebo sona. Jedním z nejpoužívanějších nástrojů v Číně byl koan, rovněž podobný hoboji. Též Mexičané vyráběli jakýsi hoboj velmi primitivní konstrukce a říkali mu chirimia. Na tento nástroj hrají též Indiáni.“¹

2.2 Starověk

Dechové nástroje řadíme mezi nejstarší hudební nástroje s určitou tónovou výškou. Již ve starověku byly dechové nástroje rozděleny do čtyř kategorií:

- nástroje hranové jednoduché i se vzdušnou komorou
- nástroje nátrubné
- nástroje jazýčkové s jednoduchým i dvojitým plátkem
- nástroje jazýčkové se vzdušným zásobníkem

---

¹ Adolf Kubát-Václav Smetáček. *Škola hry na hoboje*. 3. vydání. Praha: Supraphon, 1983 [1. vyd. 1976], s. 5.

Hoboj a jeho předchůdce řadíme do výše zmíněné třetí kategorie. Antický předchůdce hoboje se nazývá aulos (Řecko) nebo také tibia (Řím). Tyto nástroje se vyráběly z lokálních materiálů - ze třtiny, olivového dřeva, kosti, slonoviny, lotosu, zimostrázu a měly kuželovité nebo také válcovité vrtání. Některé antické nástroje měly větší počet dírek pro různé tóniny. Na dírky se připevňovaly nástavce, které vedly k prodloužení dechového sloupce a snížení ladění. Rozsah antických nástrojů se pohyboval okolo tří oktáv.

Nástroje neměly stejný tvar (ostatně jako dnešní nástroje), některé měly dvě a více píšťal. Od počtu píšťal byly odvozeny jejich názvy diaulos a polyaulos. Tyto nástroje mohly sloužit ke zvětšení rozsahu nebo počtu tónin.

Strojky na aulos se již před 2500 lety zhotovovaly ze třtiny obecné, která rostla u jezer ve Frygii a Boiotii. V současné době můžeme na zachovalé antické nástroje hrát prostřednictvím hobojevých strojků.

Ve starověké Persii byl nástroj typu hoboje označován jako zurna. Své využití nachází i v dnešní době u některých kavkazských a středoasijských národů jako lidový nástroj.

2.3 Středověk

Ve středověku se antický aulos rozšířil směrem na východ. V Evropě se nástroj hobojevého typu objevuje až kolem roku 1300, konkrétně v Německu. Tento nástroj má název Walsch ror. Dále se nástroj hobojevého typu objevuje ve Francii jako musette.

Ve středověku se rozšířil název šalmaj (původ z francouzského chalumeau). Šalmaj má sedm dírek a je štíhlejší a delší než musette nebo Walsch ror. Šalmaj

je předchůdce hoboje, ale také klarinetu. Na některé typy šalmají se mohlo hrát s jednoduchým plátkem.

Dalším typem středověkého hoboje byl bomhart (pumart, pommer). Na tyto nástroje se již v 15. století upevňovaly klapky a v 17. století existovalo sedm velikostí bomhartů. Strojek byl umístěn ve vzdušné komoře a tón byl tvořen mechanicky.

Způsob tvoření tónu byl až do 17. století odlišný od způsobu dnešního. Strojek byl uzavřen v dutině ústní (došlo k vytvoření vzdušné komory), rty přiléhaly na horní konec těla nástroje a strojku se nedotýkaly. Nový (dnešní) způsob tvoření tónu pomocí vkládání strojku mezi rty vznikl ve Francii. Tato změna vedla k novému názvu nástroje na hautbois.

2.4 Novověk

Název hoboje poprvé použil skladatel Robert Cambert v roce 1659 v opeře Pomone.

Kolem roku 1690 má hoboje 2-3 klapky. V novověku dochází k postupnému přidávání klapek a tím se nástroj chromaticizuje. Do roku 1825 byly nástroje šestiklapkové. V té době nebylo ustálené postavení rukou, a tak se vyráběly nástroje s C - klapkou s rozdvojeným hmatníkem a s ES - klapkou napravo i nalevo.

V 19. století se vývoj hoboje rozděluje do dvou linií – francouzské a německé. V roce 1810 vzniká v Paříži firma Triébert, která byla zaměřena na vývoj hoboje.

Dva synové Triébertovi byli hobojisty. V roce 1849 byl Triébertův hoboj patentován a dále se vyvíjel. Firma Lorée začala roku 1880 vyrábět hoboje s Triébertovým vrtáním a Böhmovou mechanikou.

Po roce 1820 vzniká německý (vídeňský) systém Koch-Sellner. Tento systém vznikl spoluprací německého hoboisty Josepha Sellnera a vídeňského nástrojaře Kocha. V roce 1825 vydává Joseph Sellner Školu pro 13 klapkový hoboj.

V 19. století dochází ke vzniku tří typů hoboje: německý (Koch-Sellner), francouzský (Triébert) a Böhmvův (Lorée).

3 Popis dnešního hoboje

Hoboj se nejčastěji vyrábí z cizokrajného ebenového nebo grenadilového dřeva. Dřevo má přirozenou hnědočernou barvu. Výrobní surovinou je také palisandrové dřevo zvané Cocobolo, která nabízí širokou škálu barev od oranžovo-hnědé po tmavě hnědou. Kromě dřeva se hoboje vyrábí z materiálu zvaného ABS (zkratka pro Akrylonitril Butadien Styren). ABS je pevným plastovým materiálem, který se vyznačuje mimořádnou pevností a odolností vůči nárazům, oděrům a šířením trhlin. Nejčastěji se používá k výrobě horního dílu hoboje. Tento díl je vzhledem k velkému množství vrtání náchylný k vytvoření prasklin, jemuž plastový materiál zabraňuje.

Pařížská firma Buffet Crampon vyrábí nástroje z hmoty pojmenované Greenline, jež vznikla spojením práškového grenadilového dřeva s uhlíkovými vlákny a speciálně vytvořenou epoxidovou pryskyřicí. Prášek je získáván z přebytečných kusů Grenadily i z hoblin, které jsou vyřazeny při výrobě dřevěných hudebních nástrojů. Greenline se vyznačuje stejnými akustickými podmínkami jako dřevo a je vysoce odolný nejen vůči tepelným výkyvům.

Tělo hoboje je kónicky vrtaná trubice (od úzkého otvoru k nejširšímu) a skládá se ze tří částí: horní díl, střední díl a korpus. „Na těle nástroje jsou vyvrtány otvory různých velikostí: na hořejší části nejmenší, na střední části pak postupně větší. Na přesném vrtání těchto otvorů a na jejich poměrné vzdálenosti závisí ladění jednotlivých tónů. Zkracují sloupec více nebo méně. Čím více otvorů je otevřeno, tím vyšší tóny se ozývají, a naopak, jsou-li všechny uzavřeny, ozývá se nejhlubší tón.

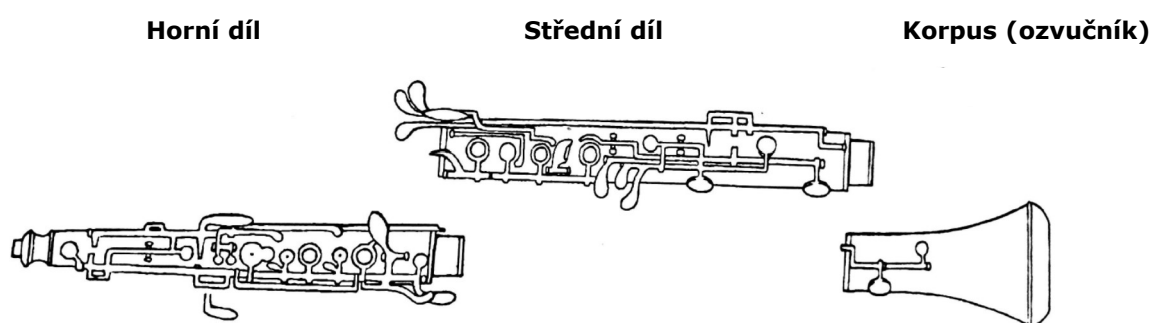
Protože otvorů je mnoho, není možno je krýt pouze prsty. Mnohé kryjí klapky, spojené různě dlouhými pákami, které jsou na nástroji položeny tak, aby

byly prsty lehce dosažitelný a mohla se vyvíjet prstová technika. Tomuto zařízení říkáme mechanika nástroje.²

Klapky jsou kovové, podložené nejčastěji korkem, některé jsou obalené slabou blankou, aby nenasávaly vlhkost. Klapky i prsty musí dokonale krýt otvory. Mechanika by se měla každý rok namazat olejem, aby se lehce pohybovala a nebrzdila tak prstovou techniku. Rovněž dřevo by se mělo napouštět olejem, aby nevysychalo a nepraskalo. K impregnaci dřeva se používá speciální olej na dřevěné dechové nástroje. Po nanesení se vytváří ochranná vrstva, prodlužuje se životnost nástroje, dřevo je elasticitější (snižuje se riziko vzniku prasklin), tóny se lépe ozývají a jsou kvalitnější ve zvuku.

Obrázek č. 1: Části hoboje

Zdroj: Miroslav Hošek. Škola pro nejmladší hoboisty: Sešit 1, vlastní zpracování.

3.1 Hobojový strojek

Pojem strojek vznikl od slova „sestrojiti“. Pomocí strojku hoboista rozkmitá vzduchový sloupec v celém nástroji. Strojek se vkládá do horního dílu nástroje a

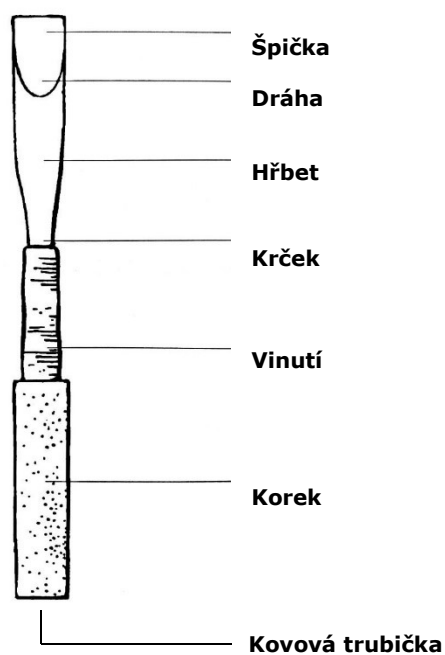
² Adolf Kubát-Václav Smetáček. Škola hry na hoboji. 3. vydání. Praha: Supraphon, 1983 [1. vyd. 1976], s. 8.

je nepostradatelnou součástí hoboje. Bez strojku by hráč na hoboj nezahrál žádný tón.

Strojek se skládá ze dvou dřevěných (respektive třtinových) plátků a kónické kovové trubičky pokryté korkem. Při výrobě strojků se pomocí nitě na kovovou trubičku naváže dřevěný špánek (neboli panenka), a poté se dřevo detailně tvaruje nožem. Doporučuji ke zhlédnutí názornou ukázkou výroby strojků uvedenou na webových stránkách Symfonického orchestru hlavního města Prahy FOK v sekci Online aktivity.

Nejčastěji si hráči strojek vyrábí sami, anebo strojek kupují od jiných hobojistů či v internetových obchodech. Pro hoboistu je výroba strojků velmi náročnou prací, avšak umět si strojek vyrobit je velkým benefitem. Hobojový strojek si pak hráč může přizpůsobit nejen svému nástroji, ale i fyzickým silám.

Obrázek č. 2: Hobojový strojek

Zdroj: Miroslav Hošek. Škola pro nejmladší hoboisty: Sešit 1, vlastní zpracování.

Ve 21. století došlo k velkému pokroku v oblasti hobojevých strojků. Firma Légère dodala na trh plastové strojky. Strojky jsou k dispozici ve třech variantách: lehké, středně těžké a těžké. Výhodou těchto strojků je trvanlivost 6 – 12 měsíců, tónová a intonační stabilita, nezávislost na klimatických podmínkách a pohotovost - strojek se nemusí namáčet a vždy je připraven ke hře na hoboj. Nevýhodou plastových strojků je vysoká cena, která se pohybuje okolo 3500 Kč, ostřejší zvuk a dle mých zkušeností také malé dynamické rozhraní. Další nevýhodou je šířka spodní části strojku, díky níž se nevejde do starých typů hoboje (jako např. hoboje značky Amati vyráběné v ČSR), které vlastní většina základních uměleckých škol. Pokud však mají základní umělecké školy novější nástroje, je tento strojek v lehké variantě pro žáky zcela vyhovující.

4 Metodika hry na hoboj

4.1 Předpoklady pro hru na hoboj

Před samotným začátkem hry na hoboj je potřeba splnit určité předpoklady. Základními předpoklady jsou: hudební nadání, inteligence (a to nejen hudební), fyzické předpoklady dítěte a jeho věk. K fyzickým předpokladům dítěte patří zralost dechového ústrojí, vyvinutý chrup a ovládání jemné motoriky. Dalším předpokladem je vytrvalost a píle.

Dle publikace Škola hry na hoboj od autorů A. Kubáta a V. Smetáčka se doporučuje začít s hrou na hoboj okolo čtrnáctého a osmnáctého roku. Dnešní moderní nástroje jsou však jiné než ve 20. století, kdy tato publikace vyšla. Hoboje jsou plnoklapkové, jsou dechově i váhově odlehčeny a vyrábí se také nástroje pro začátečníky, které mají méně klapek. Domnívám se, že pokud žák splňuje základní požadavky ke hře na nástroj a je fyzicky vyspělý, může začít ve věku okolo deseti let.

Dříve bylo běžné projít před hrou na hoboj průpravou hry na zobcovou flétnu, kde dítě získá základní poznatky prstové a dechové techniky hry, znalosti z čtení not, rytmu a hudební teorie. Myslím si, že v dnešní době moderních nástrojů a „lehkých strojků“ není potřeba začínat se zobcovou flétnou, avšak pro děti, které nespĺňují předpoklady pro hru na hoboj (např. fyzické předpoklady), je zobcová flétna vhodnou variantou.

4.2 Dýchání

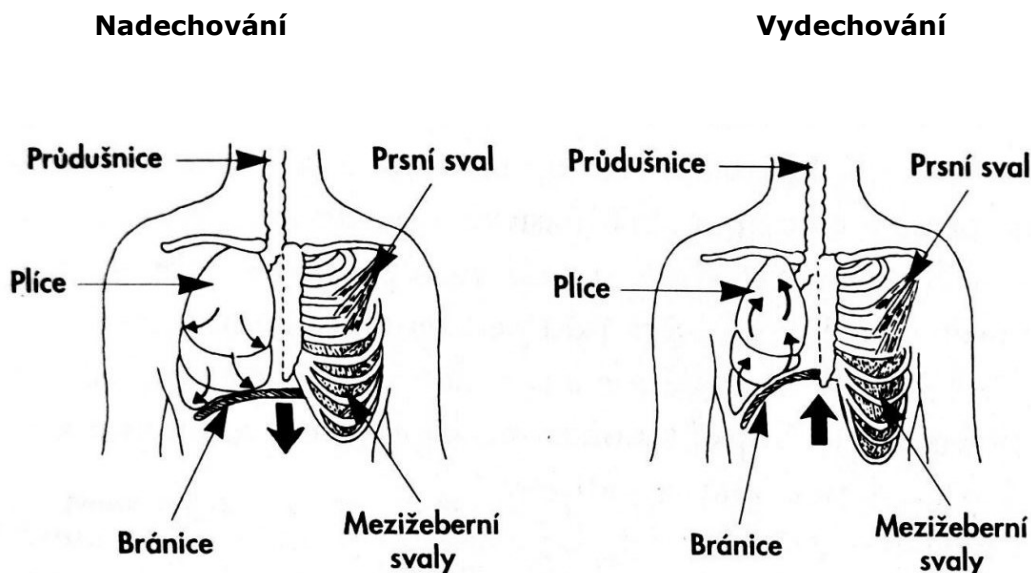
Dechová technika je základem pro hráče na hoboj a vyžaduje velmi mnoho péče a pozornosti. Funkcí bránice, hrudního svalstva, rtů, jazyka a hrtanu jsou

vytvářejí výrazové a technické složky jako je dynamika, rytmus, výška tónu a charakter tónu.

„Při nadechování se roztahují mezižební svaly a zvedají žebra, hrudní kost se také trochu zvedá, zatímco bránice klesá. Rozšířený prostor vytváří částečné vakuum, které nasává vzduch a rozšiřuje plíce ke stěnám hrudníku a k bránici.“³ Při vydechování se bránice pohybuje směrem vzhůru. „Ze všech respiračních svalů je nejdůležitější bránice. Ačkoli jen velmi málo lidí dokáže užívat tohoto svalu efektivně, bránice je velmi důležitá pro zdravé dýchání.“⁴ Při plném nádechu bránice ztrojnásobí rozsah svého pohybu, a tak přímo či nepřímo masíruje žaludek, slinivku břišní, játra, ledviny a střeva.

Každý (i nepatrný) pohyb bránice dolů podstatně zvyšuje obsah vzduchu v plicích.

Obrázek č. 3: Dýchání

Zdroj: Dennis Lewis. *Tao dechu - Naučte se správně dýchat: Fyziologie, psychologie a spiritualita přirozeného dýchání.*

³ Dennis Lewis. *Tao dechu - Naučte se správně dýchat: Fyziologie, psychologie a spiritualita přirozeného dýchání.* Praha: Pragma, 2000, s. 21.

⁴ Dennis Lewis. *Tao dechu - Naučte se správně dýchat: Fyziologie, psychologie a spiritualita přirozeného dýchání.* Praha: Pragma, 2000, s. 28.

„Bránice je jedním z nejdůležitějších svalů v lidském těle. Primární funkcí bránice je funkce dýchací. Tento sval kopulovitého tvaru ovlivňuje vzpřímené držení těla, bez něj bychom se zhroutili v prostoru. Další funkcí je stabilizační funkce. Bránice je spolu se šikmými břišními svaly, svaly pánevního dna, páteří a břišní stěnou součástí stabilizačního systému. K aktivaci stabilizačního systému dochází před a při jakémkoliv pohybu.“⁵

Při správném nádechu se břicho roztahuje do všech stran, dolní část hrudníku se rozšiřuje a zvyšuje se dechová kapacita. Při špatném tzv. horním typu dýchání se hrudník pohybuje směrem nahoru a bránice se zešikmuje směrem dozadu.

Naučit žáky používat bránici je nelehký úkol. Pohyb bránice je ovlivněn naším zdravím, pohyblivostí páteře, pánve a s nimi spojenými svaly, ale také emocemi. Jsou-li vnitřní svaly v důsledku stresu či potlačených emocí stažené, omezují pohyb bránice. Na základě tohoto faktu musím podotknout, že i profesionální hobojská se v důsledku stresu nemusí správně nadechnout.

4.2.1 Správné vedení dechu pomocí dechových cvičení

Před samotnou hrou na hoboj je nutné zvládnout dechovou techniku. K tomuto účelu jsem si sestavila systém dechových cvičení, který může posloužit jako návod pro pedagogy:

- žák si lehne na záda, přilepí záda k podložce, podsadí pánev, pokrčí nohy v kolenou, chodidla položí mírně od sebe. Jednu ruku umístí na hrudník a druhou na břicho. Při nádechu si žák představuje, že dýchá nosem skrze úzkou trubici vedoucí do balonu v břiše, který se při nádechu zvětšuje

---

⁵ Pavel Drbal. *Online workshop: Správný postoj a správný dech při hře na dechový nástroj. Hudební a taneční fakulta, Akademie múzických umění v Praze. Praha: 26. března 2021.*

(spolu s břišní krajinou) a při výdechu zmenšuje. Vzduch, který žák vdechuje, jde do plic, ale pocit proudění vzduchu z nosu do břicha uvolňuje břišní svaly, zapojuje bránici, která následně tlačí na břicho a masíruje vnitřní orgány. Ruka na břiše se s nádechem oddaluje a s výdechem opět přibližuje, ruka na hrudníku zůstává ve stejné poloze. Žák si při cvičení uvědomuje zapojení správných svalů, následně zkouší tyto svaly zapojit v pozici v sedě (s narovnanými zády) a ve stoje.

- Žák si lehne na záda, záda přilepí k podložce, podsadí pánev, pokrčí nohy v kolenou, chodidla položí mírně od sebe. Jednu ruku umístí na hrudník a druhou na břicho. Při nádechu si žák představuje zvětšování balonu v břiše a následně dech zadrží. Poté bez dýchání zatahuje břicho a přesouvá nafouknutý balon do hrudi a po chvíli zpět do břicha. Při tomto cvičení si žák uvědomuje pohyb bránice.
- Žák se posadí na židli, ohne se dopředu, svěsí hlavu k zemi a ruce položí na kříž. V této pozici se žák zhluboka nadechne tak, aby se balon naplnil vzduchem a vytlačil kříž směrem ven. Při výdechu se vrací kříž do původní polohy. Toto cvičení uvolňuje křížové svaly i dolní část bránice, která je připevněna k bederní části páteře.

Následná cvičení doporučuji provádět v postoji, jaký zaujímáme při hře. Cvičení uvádějí bránici do pohybu a podporují objevení potřebného impulsu, který používáme během výdechu do strojku.

- Žák pomocí nádechu naplňuje balon v břiše a při výdechu syčí jako had – „sssss“. Při výdechu žák vydechne veškerý vzduch v plicích.
- Žák se zhluboka nadechne „do břicha“ a na souhlásku „s“ se snaží rytmicky „zasyčet“ píseň Utíkej Káčo, utíkej.

- Žák pomocí nádechu naplňuje balon v břicho a při výdechu napodobuje zvuk lokomotivy - „š, š, š“. Při cvičení se žák snaží vydechnout veškerý vzduch v plicích.
- Žák se zhluboka nadechne „do břicha“ a představí si plamen svíčky, který se snaží prudkým a přímým výdechem sfouknout.
- K dalšímu cvičení je potřebný malý kus papíru, ubrousku nebo papírového kapesníku. Žák si stoupne proti zdi, na kterou umístí kus papíru. Zhluboka se nadechne a prudkým výdechem se snaží udržet papír na zdi.

Po zvládnutí dechové techniky je dobré provádět dechová cvičení se strojkem. Doporučuji toto cvičení:

- žák se zhluboka nadechne „do břicha“, vloží kovovou trubičku strojku mezi rty, utěsní je a postupně vydechne veškerý vzduch do trubičky. Při tomto cvičení se žák soustředí na směr vzduchu, který je přímý (jako při sfouknutí plamenu svíčky).
- Žák se zhluboka nadechne „do břicha“, ohrne rty přes zuby, položí strojek na kraj spodního rtu a horním rtem ústa uzavře. Zároveň hlídá směr vzduchu, aby neucházel koutky úst ven. Postupně vydechne veškerý vzduch do strojku. Při tomto cvičení se žák opět soustředí na směr vzduchu, který je přímý.

„Hobojista potřebuje znát ovládané zadržetí dechu. Nacvičujeme takto: zvolna se nadechneme. Na několik sekund v plicích zadržíme. Sešpulíme rty jako k pískání a vzduch hlasitě vypouštíme.

Nácvik zadržetí dechu zdokonalujeme tak, že vzduch vypouštíme sešpulenými rty po částech při opakovaném zadržetí dechu na několik sekund.“⁶

---

⁶ Miroslav Hošek. *Škola pro nejmladší hobojisty: Sešit 1*. Cheb: MUSIC CHEB, 1998, s. 7.

4.3 Držení těla – postoj při hře na hoboj

„Postoj a držení nástroje při hraní jsou první znalosti, které dítě při studiu nástroje získává. Při učení se správného postoje dítěti často nezbyvá nic jiného, než věřit svému učiteli (co je správné a co ne).“⁷

„Správné držení těla a nástroje je základem pro dobrou dechovou techniku, tvorbu nátisku, techniky prstů, ale také pro artikulaci tónu. Ve výsledku je tedy hlavním předpokladem lehké a pohodlné hry na hoboj, hry s přirozeným dýcháním a bez zbytečné zátěže svalů a kostry.

Chceme-li žákovi vysvětlit správné držení těla při hře na hoboj v poloze vestoje, vycházíme z toho, že postoj by měl být vzpřímený, přirozený a v zásadě podobný běžnému držení těla. Hlava by měla být v protažení těla jako u loutky na provázku. Polohu ramen a rukou odvozujeme od polohy hlavy a polohy nástroje.

Během hry na nástroj zapojuje hobojista celé své tělo. Mělo by být v elastickém napětí – ani křečovitě, ani příliš uvolněné. Svalové napětí a vadné držení nástroje se často projevuje různými deformacemi těla.“⁸

Při samotné hře je potřeba rovnoměrně rozložit váhu těla na obě nohy. Pro popis správného postoje se můžeme inspirovat jógovými technikami – zde využíváme tzv. pozici hory. Nohy jsou mírně rozkročené (přibližně dle šířky ramen), váha těla je rovnoměrně rozprostřená mezi prsty u nohou, střed těla je zpevněný, páteř narovnaná, vytahujeme se za temenem hlavy, hlava je zasunutá dozadu, brada směřuje mírně dolů, ramena tlačíme mírně dozadu a dolů. Pro využití veškerých rezonančních prostorů v našem těle otevřeme hrudní koš, aby došlo k uvolnění bránice a plíce měly dostatek prostoru.

---

⁷ Cyril Kubiš. *Hudební hry 1: Průvodce hrou na nástroj pro malé i velké umělce*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, s.r.o., 2016, s. 30.

⁸ Jurij Likin a kolektiv. *Metodika hry na hoboj: reflexe a vybrané kapitoly závěrečných prací studentů JAMU*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2019, s. 19.

4.3.1 Časté chyby v postoji

Za dobu své pedagogické praxe jsem se setkala s mnoha špatnými návyky. Jedním z nich je pokrčení jedné nohy ve snaze klepání rytmu. Pokud žák nemá obě chodidla na zemi, ztrácí stabilitu, a tak dochází k omezenému rozsahu dynamiky a často také k nesprávnému vedení dechu. Tento zlozvyk je třeba odhalit v jeho počátku a vést žáka k počítání rytmu tzv. v duchu.

Další chybou v postoji bývají shrbená záda. Pokud se žák při hraní hrbí, hrudní koš je tísněn a plíce nemohou volně dýchat. Proud vzduchu tak není přímý, musí překonat překážky, v jejichž důsledku ztrácí na síle. S tímto zlozvykem souvisí také sklopená hlava směrem dolů, přičemž dochází k problémům s dynamikou, intonací, artikulací a častým bolestem krčních svalů. Tyto zlozvyky můžeme v hodinách opravit následujícími způsoby:

- žáka při hraní postavíme zády ke zdi, aby se patami, hýžděmi, lopatkami i týlem hlavy dotýkal zdi,
- na temeno hlavy žáka položíme knihu, žák se při hraní snaží knihu udržet.

Žáci, s usilováním o co největší nádech, mnohdy zvedají ramena, a tak dochází ke snížení dynamiky, ke svalovému napětí a křečím. Poloha ramen a vedení dechu je jednou z běžných chyb.

Správný postoj lze upevňovat během hodiny pomocí hudebních her:

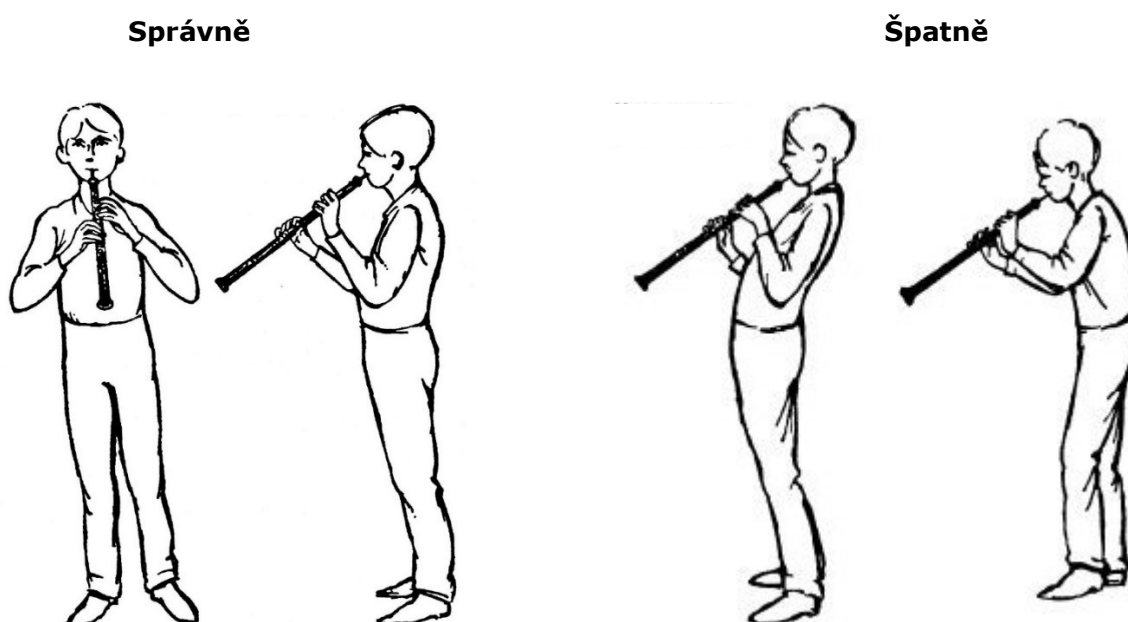
- žák začíná hrát libovolnou skladbu ve správném postoji. Když pedagog tleskne, žák změnil svůj postoj na nesprávný tak, jak ho zrovna napadne – dá nohy k sobě, zvedne nástroj vysoko, stoupne si na jednu nohu apod. Při dalším tlesknutí žák změnil postoj na správný. Pedagog tleská v průběhu skladby několikrát, důležité je začít a skončit ve správném

postavení. Při tomto cvičení žák zjišťuje, že při správném postoji se mu hraje nejlépe:

- žák zahraje libovolnou skladbu ve špatném postoji, podruhé v co nejlepším postoji. Po provedení hry dítě opět zjistí, jak se mu nejlépe hraje.

Pro domácí cvičení je věrným pomocníkem zrcadlo, pomocí něhož žák správný postoj kontroluje.

Obrázek č. 4: Správný a špatný postoj

Zdroj: Miroslav Hošek. Škola pro nejmladší hoboisty: Sešit 1.

4.4 Držení nástroje

„Váha nástroje spočívá na palci pravé ruky. Na hořejší části hoboje klade prsty levá, na střední části pravá ruka. Prsty kryjí otvory přímo nebo pomocí klapkových pák. Dobré krytí otvorů podmiňuje lehký a jistý ozev tónu. Při špatném krytí tóny selhávají. Prsty jsou mírně ohnuty, nikoliv nataženy. Otvory jsou kryty

prvními články prstů.”⁹ Tato citace zmiňuje tehdejší hoboje, dnešní plnoklapkové nástroje umožňují lehčí ozev tónů, protože prsty nemusí zakrývat celou plochu klapek. Držení nástroje souvisí s polohou prstů. Ty by měly být blízko klapek pro zvládnutí prstové techniky – čím kratší pohybová dráha, tím rychlejší technika.

Dle tuzemských i zahraničních publikací by měl být nástroj k tělu v úhlu okolo 30 - 45°. Avšak ke každému žákovi je třeba přistupovat individuálně, jejich fyziologické vlastnosti se liší. Důležitá je přirozenost, žák si sám najde polohu, ve které se cítí přirozeně. Toho může dosáhnout následovně:

- žák uchytí strojek pomocí rtů, následně zvedne hoboj a přiloží ke strojku,
- žák začíná hrát s nástrojem u těla, postupně hoboj zvedá a pozoruje, ve které poloze se mu hraje nejlépe.

4.4.1 Nesprávné držení nástroje

Častou chybou v držení nástroje bývá poloha loktů blízko těla. Pokud má žák lokty u těla, dochází k přepínání šlach (může se objevit zánět), prsty jsou méně pružné až křečovitě a žákovi brání v rychlém pohybu prstů a zvládnutí technických pasáží. Proto je nutností, aby pedagog žáka neustále sledoval a kontroloval.

Opakem předchozího chybného držení bývá nadměrně zvednutý nástroj – nástroj je k tělu v úhlu okolo 90°. Tímto způsobem se tělo dostává do velkého napětí, jehož důsledkem je omezená dynamika, omezená možnost změny artikulace a nepříjemná barva tónu.

---

⁹ Adolf Kubát-Václav Smetáček. *Škola hry na hoboj*. 3. vydání. Praha: Supraphon, 1983 [1. vyd. 1976], s. 8-9.

Dalšími zlovyky bývají natažené prsty a velký tlak prstů na klapky, což způsobuje zpomalení pohybu prstů po klapkách a tím zastavení vývoje prstové techniky.

Tvar rukou při držení hoboje by měl připomínat brýle, nebo také jablíčko. Prsty mají být mírně ohnuty v kloubech a blízko sebe. Častým neduhem je zvednutý malíček/malíčky, tím dochází ke ztuhlosti prstů a výraznému zpomalení techniky. K odstranění této chyby může posloužit gumička nebo provázek, kterým připevníme prsteníček a malíček k sobě, a tak se malíček nemůže zvedat a odchylovat od ostatních prstů. Toto cvičení pedagog aplikuje ve chvíli, kdy žák nepotřebuje malíčkové klapky, ideálně při rozehrávání.

Ve svých hodinách jsem se setkala také s nesprávnou polohou prstů nad klapkami nástroje. Žáci mají prsty příliš vysoko nad klapkami, v jejichž souvislosti se prstová technika výrazně zpomalí. Pedagog se může této chyby zbavit tím, že při hraní drží ruku v těsné blízkosti žákových prstů, což zabrání jejich zvedání do výšky.

Velmi závažnou chybou je napínání těla, jehož výsledkem je křečovitě držení nástroje. Tato chyba je způsobena tím, že celá váha nástroje spočívá na palci pravé ruky. Začátečník nemá svaly potřebné ke zvládnutí této zátěže dostatečně posílené, a tak dochází k přepínání. Pro napravení je vhodné střídat napětí a uvolnění (v tomto případě může pedagog dítěti dovolit mít i špatný postoj), svaly zrelaxují a jsou připravené na zátěž. Tím dojde k postupnému posílení svalů a odstranění chyby.

4.5 Držení strojku – nátisk

Jak již bylo zmíněno, bez strojku na hoboji nevytvoříme žádný tón, avšak strojek bez hoboje dokáže vytvořit zvuky, v lepším případě tóny. Před použitím je zapotřebí namočit strojek do vody (na pár minut), suchý strojek tón nevytvoří.

Před vložením navlhčeného strojku do úst ohrneme horní i spodní ret přes zuby. Poté položíme strojek na kraj spodního rtu a horním rtem ústa uzavřeme.

Důležitá je koncentrace vzduchového proudu do úzkého otvoru ve strojku. Pokud vzduchový proud nekoncentrujeme do úzkého otvoru, zvuk ztrácí na intenzitě a nemusí dojít k vytvoření tónu. Při směřování vzduchového proudu nesmí docházet k nafouknutí tváří a prostoru mezi rty a zuby. K tomu můžeme využít cvičení se strojkem.

- Žák si vloží strojek do úst a rozpřáhne ruce. Zhluboka se nadechne a s výdechem přibližuje napnuté ruce k sobě. Čím více se ruce přibližují, tím se zvětšuje rychlost vydechovaného vzduchu, rty se zpevňují a dojde k vytvoření tónu. Tímto cvičením si žák uvědomuje správný směr vzduchového proudu do strojku a upevňuje nátisk.
- Žák si vloží strojek do úst a jednou rukou drží strojek za korkovou trubičku. Zhluboka se nadechne a vytvoří tón (měl by znít tón h1 nebo c2), následně povolí dolní čelist, otevře hrtan (který nesmí být v napětí, je otevřený a uvolněný) a vytvoří pár nižších tónů. Poté se vrátí zpět na první tón. Při cvičení by vzduchový proud neměl ztratit na intenzitě, žák stále koncentruje vzduch do úzkého otvoru strojku. Toto cvičení je na posílení nátisku, uvědomění si flexibility nátisku a na intonaci.

Tvorba nátisku vyžaduje velikou trpělivost jak u žáka, tak u jeho pedagoga.

4.5.1 Defektní nátisk

Domnívám se, že nejčastějším zlovykem při držení strojku je nafukování tváří a prostoru mezi rty a zuby. Tento zlovyk je způsoben únavou retních svalů, jejich povolením a následným vpuštěním vzduchu do výše uvedených prostorů. Pokud žák hraje se vzduchovou bublinou, zvuk ztrácí na síle a rty jsou rychleji unavené. Při vytvoření vzduchové bubliny je důležité přestat hrát, odpočinout si (zrelaxovat svaly), tím dojde k posílení retních svalů, a poté může žák pokračovat bez vzduchové bubliny.

Chybou v držení strojku jsou příliš povolené rty. Když jsou rty povolené, strojek je v neustálém pohybu a žák se potýká s intonačními potížemi. Opakem může být tzv. kousání strojku, kdy žák příliš utahuje rty a tím se zvyšuje ladění.

Dále jsem se setkala s nesprávnou polohou strojku v ústech. Strojek musí ležet na spodním rtu, nikoli na rtu horním (tak hrají strojkoví kolegové fagotisté). Podstatné je dbát na to, aby strojek ležel na kraji úst a nebyl moc hluboko v ústech - tím dochází ke snížené ovladatelnosti strojku, nekonkrétnímu nasazení tónů a v neposlední řadě k intonačním potížím. Na špičce strojku je dřevo nejslabší, a tak se strojek lépe ovládá.

4.6 Tvorba tónu

Pokud jsme žáka seznámili se všemi náležitostmi od správného vedení dechu přes postoj a nátisk, můžeme začít s tvořením tónu.

Nejdříve zkontrolujeme dobře složený nástroj, a poté vložíme navlhčený strojek do horního dílu hoboje. Je potřeba zkontrolovat správnou polohu strojku v hoboji, strojek musí být zasunut tzv. na doraz. Pokud strojek není dobře umístěn v hoboji, dochází k labilní intonaci a špatnému ozvu tónů.

Před umístěním strojku do úst ohrneme horní i spodní ret přes zuby. Poté položíme strojek na kraj spodního rtu, nadechneme se, horním rtem ústa uzavřeme a následně vypustíme prudký proud vzduchu do úzkého otvoru ve strojku, který se tak rozechvěje a vytvoří tón.

Aby byl tón konkrétní a měl přesný začátek a konec, musíme zapojit jazyk. Pro začátek tónu „odlepíme“ špičku jazyka od strojku, pro ukončení vrátíme špičku jazyka ke strojku. Doporučuji následující postup:

- Žák několikrát nahlas vysloví slabiku „tá“ a přitom si uvědomuje polohu jazyka v ústech. Ihned poté opakuje slabiku „tá“ šeptem.
- Žák vysloví slabiku „tá“ do strojku (bez hoboje).
- Žák vloží strojek do hoboje, pomocí slabiky „tá“ vytvoří tón. Pro ukončení tónu se dotkne špičkou jazyka strojku a zastaví proudění vzduchu.

Délka tónu je přímo závislá na délce proudění vzduchu, sílu tónů ovlivňuje intenzita tohoto proudění. Kvalita a výška tónu souvisí s nátiskem, držením strojku rty. Nátisk by měl být pevný, hrtan otevřený a uvolněný.

4.6.1 Nátisk a tvorba tónů

Tvorba a kvalita tónů je spojena s nátiskem. V důsledku soustředění se na pohyb jazyka žáci často povolují rty, tím dochází k neustálému pohybu rtů a strojku. Výsledkem jsou intonační potíže a nekonkrétní nasazení tónů.

Opakovaným zlovykem studentů je hluboké vkládání strojku do úst. Jazyk má tak málo prostoru a žák má problémy nejen s nasazením (tvorbou tónů), ale také s intonací.

Pro odstranění nedostatků opět doporučuji hraní před zrcadlem, kdy žák pozoruje polohu strojku v ústech. Současně doporučuji poslouchat, jak se mění

kvalita a barva tónu v různých polohách. To nám pomůže objevit správné umístění strojku v ústech.

5 Ukázková hodina v ZUŠ

Latinské přísloví praví: opakování je matka moudrosti. Tohoto přísloví využiji v této kapitole, kde se objeví poznatky z kapitol předešlých.

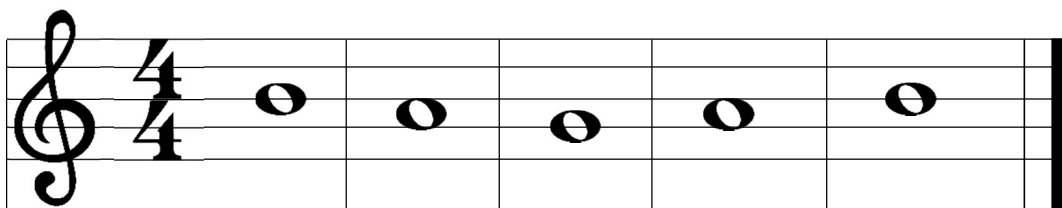
První činnost, kterou by měl žák po vstupu na hodinu udělat, je vložení strojku do nádoby s vodou (pokud nemá strojek plastový), následně složí nástroj a připraví si noty na notový pult. Než se strojek rozmočí, doporučuji rozdýchat plíce a aktivovat bránici dechovými cvičeními. Ideální je začít s hlubokým kontrolovaným a pravidelným nádechem a výdechem na čtyři doby. Další dechová cvičení jsou popsána v kapitole číslo 4.2.1.

Po navlhčení strojku je vhodné provést cvičení se strojkem, při nichž se strojek „zatáhne“ a následně je lépe ovladatelný. Žák si tak osvojí správný směr vzduchového proudu a zapojí retní svalstvo, doporučuji toto cvičení:

- žák si vloží strojek do úst a rozpřáhne ruce. Zhluboka se nadechne a s výdechem přibližuje napnuté ruce k sobě. Čím více se ruce přibližují, tím se zvětšuje rychlost vydechovaného vzduchu, rty se zpevňují a dojde k vytvoření tónu.

Po cvičeních vložíme strojek do hoboje a rozehrajeme se. Já provádím s žáky rozehrávací cvičení, při němž žák i pedagog kontrolují intonaci. Začínáme tónem h1, který je lehký na ozev. Učitel hraje s žákem první tón v taktu unisono (jednohlasně), a poté přejde do intervalové vzdálenosti tercie pro zlepšování intonačních dovedností. Notový příklad:

Žák:

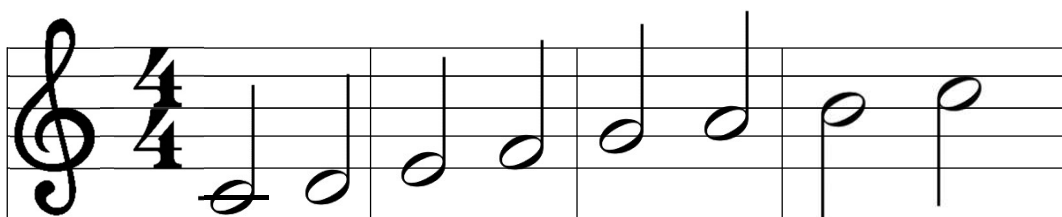

Učitel:

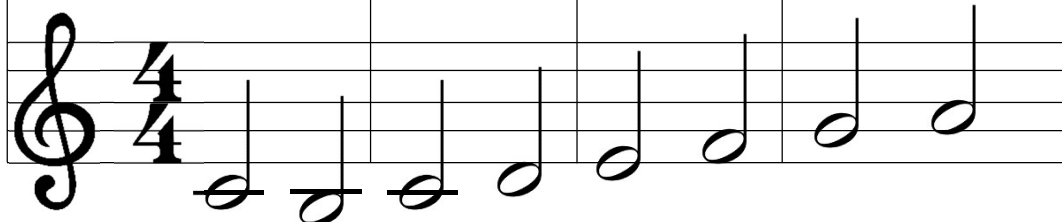

Cvičení několikrát opakujeme a pokračujeme hraním stupnic. Znalost stupnic je nezbytnou součástí hry na jakýkoliv hudební nástroj. Stupnici hraji se žákem jednohlasně na hoboj nebo na klavír, a poté v terciích (kvůli osvojení intonace v intervalech). Hrajeme různě: portamento (středně dlouze), legato (vázaně), staccato (krátce). Notový příklad stupnice C dur:

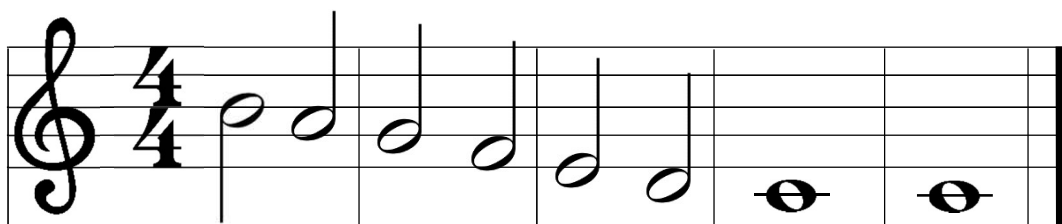
Žák:

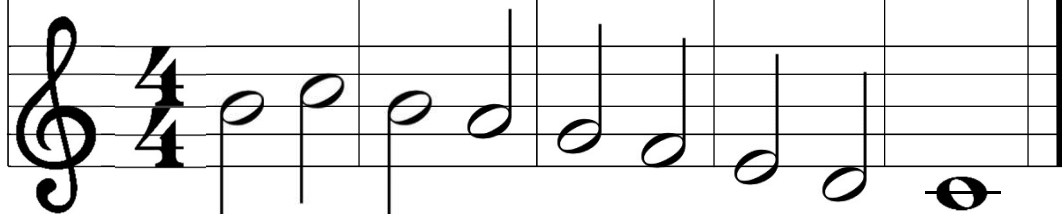
Učitel:

Žák:

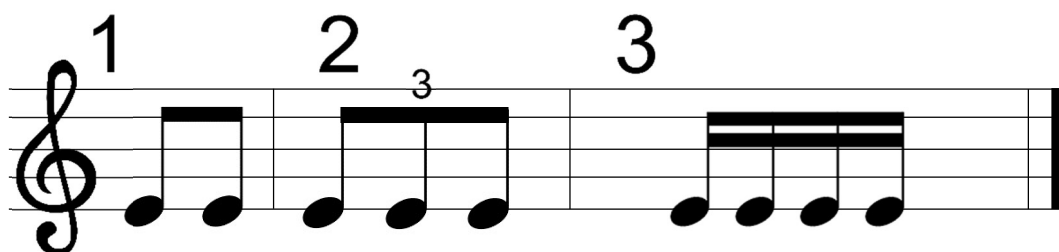

Učitel:

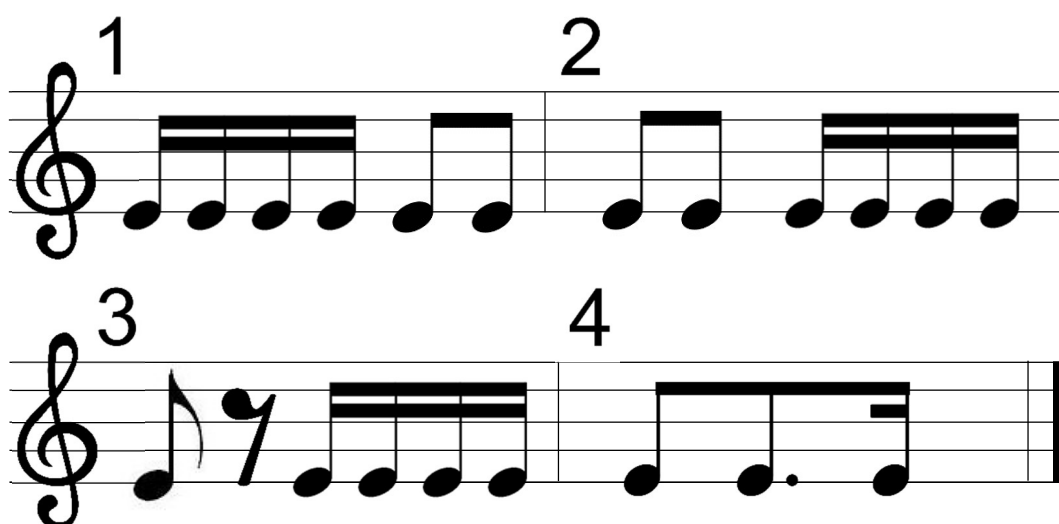

Hraním dlouhých tónů stupnice žák upevňuje nátisk a zlepšuje fyzickou kondici. Prostřednictvím staccata může zlepšovat hbitost jazyka. Staccato žák trénuje na každém tónu stupnice, přičemž může využít různé variace, např.:

Jednoduché:

Kombinované:

Každou variaci hrajeme na všech tónech stupnice. U začátečníků využíváme jednoduchých variací pro uvědomění si polohy jazyka v ústech. U pokročilých žáků využíváme i kombinovaných variací jako rytmických cvičení.

Po stupnicích doporučuji technická a melodická cvičení. Pro rozvoj prstové techniky je vhodné čerpat z hobojevé literatury:

- Miroslav Hošek - Škola pro nejmladší hoboisty
- Adolf Kubát - 50 technických cvičení frázování
- Kubát – Smetáček - Škola hry na hoboj
- Václav Smetáček - Stupnicové etudy pro hoboj (pro pokročilé)
- Clemente Salviani - Stupnicové etudy pro hoboj (pro pokročilé)
- Seweryn Snieckowski - Výběr etud pro hoboj (pro pokročilé)
- Arnošt König - Etudy pro hoboj (pro pokročilé)

Ve druhé části hodiny hrajeme skladby s klavírním nebo jiným doprovodem. Skladby s doprovodem jiných nástrojů jsou pro rozvoj hudebních schopností dítěte nezbytné. Pro tyto účely lze čerpat z hobojevé literatury anebo z literatury pro zobcovou flétnu, např.:

- Adolf Kubát - Snadné přednesové skladby pro hoboj
- Leslie Searle - For My Friends: 12 Easy Pieces
- Miroslav Hošek - Škola pro nejmladší hoboisty
- Peter Bowman - Recorder Anthology (Baroque, Renaissance)
- Philip Sparke - 15 Intermediete Classical Solos for Oboe and Piano
- Rudolf Gruber - Snadná dueta

V průběhu hodiny se žák musí soustředit na velké množství faktorů jako je správné vedení dechu, držení strojku, držení nástroje, správný postoj, a tak se opakovaně dostává do psychického i fyzického napětí. V případě tenze je důležité

přestat hrát a snažit se dostat do psychického i fyzického uvolnění a postupně toto napětí odstranit. Během hodiny můžeme využít jednoduché uvolňovací metody:

- Žák upaží, palec pravé ruky směřuje nahoru, palec levé ruky směřuje dolů. Následně otočí hlavu za palec, jež směřuje nahoru. Poté vymění směrování palců. Pohyb žák několikrát opakuje. Toto cvičení uvolní krční páteř.
- Žák stáhne lopatky k sobě, ramena tlačí dozadu a hrudník směrem před sebe, následně sklopí hlavu dolů, ramena tlačí dopředu a dolů a nahrbí páteř mírně dopředu. Střídání několikrát opakuje. Cvik uvolní napětí mezi hrudní páteří, rameny a lopatkami.
- Žák spojí ruce za zády a zvedne je co nejvýš - cvičení na uvolnění ramenních kloubů.
- Žák s nádechem zvedá ruce směrem nahoru, s výdechem se předkloní a rukama se dotkne země. V předklonu chvíli zůstává, aby došlo k prokrvení mozku.

6 Závěr

Tématem bakalářské práce bylo vysvětlit a celkově přiblížit dechový nástroj - hoboj, respektive samotnou hru na něj a metodiku při výuce žáků. Práce postupně obsahuje náležitosti, které jsou ke zvládnutí nástroje a zdokonalování hry na hoboj potřeba. Dále obsahuje řadu osvědčených cvičení, jež vycházejí nejen z mé dosavadní praxe, ale také z dostupné literatury, kterou - jak v práci uvádím - považuji za nedostačující.

Prioritou pak bylo, prostřednictvím uvedených postupů, zlepšit dovednosti žáků a usnadnit překonávání zažitých neduhů. Bez pevných základů se rozvoj u některých jedinců výrazně zpomalí nebo dokonce zastaví. Zdůrazňuji proto fakt, že pro radost ze hry a zlepšování herních dovedností, je důležité věnovat dostatek času a výraznou pozornost v práci uvedeným bodům.

Dovolím si uvést, že hoboj patří k fyzicky nejnáročnějším dechovým nástrojům. Je tedy nezbytné brát zřetel na dobrou fyzickou i psychickou kondici žáků. Důležité je také budování důvěry a rozvoj otevřené komunikace. V neposlední řadě, a to považuji za významné, je potřeba k žákům přistupovat individuálně a vždy začít budovat na tom, co je již dávno známé – hra na hudební nástroj by měla žáky bavit, inspirovat a rozvíjet jejich osobnost.

7 Seznam použité literatury

Kniha:

1. Adolf Kubát-Václav Smetáček. *Škola hry na hoboj*. 3. vydání. Praha: Supraphon, 1983 [1. vyd. 1976].
2. Cyril Kubiš. *Hudební hry 1: Průvodce hrou na nástroj pro malé i velké umělce*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, s.r.o., 2016.
3. Dennis Lewis. *Tao dechu: naučte se správně dýchat*. Přeložil Jan Brázda. Praha: Pragma, 2000.
4. Jiří Kratochvíl. *Dějiny a literatura dechových nástrojů*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, 2001.
5. Jurij Likin a kolektiv. *Metodika hry na hoboj: reflexe a vybrané kapitoly závěrečných prací studentů JAMU*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2019.
6. Miroslav Hošek. *Škola pro nejmladší hobojisty: Sešit 1*. Cheb: MUSIC CHEB, 1998.

Elektronický zdroj:

1. *Gear4music* [online]. 2021 [cit. 15. 3. 2021]. Dostupné z: <http://www.gear4music.cz/>.
2. *Houdek hudební nástroje* [online]. 2021 [cit. 6. 2. 2021]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/>.
3. *Légere Reeds LTD* [online]. 2020 [cit. 14. 2. 2021]. Dostupné z: <http://www.legere.com/>.
4. *Mluvme o kloubech* [online]. 2021 [cit. 28. 3. 2021]. Dostupné z: <http://www.mluvmeokloubech.cz/>.

5. *NIDV: Národní pedagogický institut České republiky* [online]. 2019 [cit. 20. 11. 2020]. Dostupné z: <http://www.nidv.cz/>.
6. *Sportcentrum Delfín* [online]. 2014 [cit. 20. 2. 2021]. Dostupné z: <http://www.delfin.cz/>.
7. *Top-ArmyShop.cz* [online]. 2011 [cit. 6. 3. 2021]. Dostupné z: <http://www.top-armyshop.cz/>.